

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตและบริโภคผักปลอดภัยในครัวเรือน

สมนึก หงษ์ยิ้ม

โรงพยาบาลทัพทัน ตำบลทัพทัน อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี

องค์การอนามัยโลกและองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติได้รวบรวมข้อมูลงานวิจัยต่างๆ โดยผลสรุปว่าการบริโภคผักผลไม้วันละ 400-600 กรัม สามารถลดการะโรคต่างๆ ได้แก่ หัวใจขาดเลือด เส้นเลือดในสมองตีบ ลดอัตราการป่วยและเสียชีวิตจากมะเร็งกระเพาะอาหาร มะเร็งปอด มะเร็งลำไส้ใหญ่ จึงกำหนดการบริโภคผัก ผลไม้อย่างน้อย 400 กรัมต่อคนต่อวันเพื่อลดความเสี่ยงต่อโรคต่างๆ ในปัจจุบัน การซื้อผักผลไม้ตามท้องตลาดมาบริโภคนั้นมีความเสี่ยงในเรื่องสารพิษตกค้าง ซึ่งหากบริโภคเป็นประจำอาจเกิดการสะสม และส่งผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว ทั้งในเรื่องของประสาทสัมผัส การเคลื่อนไหวบกพร่อง เกิดความผิดปกติทางกายภาพของต่อมไทรอยด์ นอกจากนี้ยังมีรายงานว่าสารป้องกันกำจัดแมลงบางชนิดมีความสัมพันธ์กับการเกิดมะเร็ง เช่น มะเร็งต่อมลูกหมาก มะเร็งตับอ่อน มะเร็งเต้านม และมะเร็งผิวหนัง จากการสุ่มตรวจสอบสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้างในผลผลิตทางการเกษตรตั้งแต่ปี 2555 -2557 ของTHAIPAN และมูลนิธิเพื่อผู้บริโภค พบว่า ผักผลไม้เกินครึ่งที่มีจำหน่ายอยู่ทั่วไปมีการตกค้างของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชหรือคิดเป็น 55.9 % แต่เฉพาะที่มีการตกค้างเกินค่ามาตรฐาน MRL ของไทย ก็ยังสูงถึง 46.6 % เมื่อจำแนกตามแหล่งจำหน่าย พบว่าผักผลไม้ที่ได้รับตรารับรองมาตรฐาน Q 87.5 % พบการตกค้างของสารเคมี และมีที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานMRL มากถึง 62.5 % ในส่วนของผักผลไม้ที่จำหน่ายในห้างค้าปลีกตกเกณฑ์รองลงมาอยู่ที่ 53.3% และแหล่งจำหน่ายที่ตกมาตรฐาน MRL น้อยที่สุดคือ ตลาดสดทั่วไป อยู่ที่ 40.0 % จากการสำรวจในชุมชนของอำเภอทัพทัน พบว่าร้อยละ 60 ยังมีการใช้สารเคมีในการปลูกผักเพื่อบริโภคเอง และ ร้อยละ 58 พบว่า ผักที่บริโภคมีสารเคมีตกค้างอยู่ จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงร่วมมือกับชุมชน ฯ ในการพัฒนาแบบการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตและบริโภคผักปลอดภัยในครัวเรือนในชุมชนขึ้น เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดภัยมากขึ้นจนเกิดวิธีการปลูกผักที่ไร้สารเคมี สามารถนำไปใช้บริโภคในครัวเรือน แลกเปลี่ยน หรือขายในชุมชน จนทำให้รายจ่ายของการซื้อผัก ของแต่ละครัวเรือนลดลง

วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตและบริโภคผักปลอดภัยในครัวเรือน

วิธีการศึกษา ศึกษาในพื้นที่ หมู่ 4 ตำบล หนองกลางดง อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี โดยใช้รูปแบบการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) แบ่งออกเป็น 3 ระยะได้แก่ ระยะที่ 1 ทบทวนเอกสารและศึกษาบริบทของชุมชน ระยะที่ 2 พัฒนา รูปแบบการดำเนินงานที่ชุมชนมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment evaluation) และแผนที่ผลลัพธ์ และระยะที่ 3 ศึกษาผลการใช้

รูปแบบการดำเนินงานโดยวิธีการประเมินแบบผสมผสาน (mixed evaluation method) โดยชุมชนมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน (1 คน), อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (12 คน), ครู(1 คน), บุคลากรสาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (2 คน), สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ (5 คน), สมาชิกอาสาสมัครพัฒนาสังคม (1 คน)และแกนนำเยาวชน (8 คน) หัวหน้าครอบครัว(30 คน) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และจากการสนทนากลุ่ม (focus group discussion)

ผลการศึกษา ในขั้นตอนของการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานนั้น กลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 95 เข้าร่วม กระบวนการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานในระดับสูงสุด หมายถึงกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกิจกรรม ด้านการส่งเสริมสุขภาพและการปลูกผักปลอดภัยในครัวเรือน และในขั้นตอนการศึกษาผลการใช้รูปแบบการดำเนินงาน พบว่าเกิดคณะทางานที่มีความเข้าใจและมีความสามารถในการดาเนินโครงการ จานวน 10 คน จัดทาแผนงานและติดตามกากับ ชุมชนมีความรู้และความตระหนักเรื่องการปลูกเพื่อบริโภคโดยไม่ใช้สารเคมีสูงขึ้นมากกว่าก่อนดาเนินการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ครัวเรือนมีการนาความรู้เรื่องการทำปุ๋ย/สารชีวภาพไปใช้ อย่างน้อยร้อยละ 85 มีกตึกาข้อตกลงร่วมกันในการปลูกผักแบบไม่ใช้สารเคมีอย่างน้อย 5 ชนิด และครัวเรือนมีการปลูกและบริโภคผักที่ไม่ใช้สารเคมีสูงขึ้นมากกว่าก่อนดาเนินการ นอกจากนี้ยังเกิดการรวมกลุ่มของชุมชนเป็นนวัตกรรมชุมชนในการบริโภคผักปลอดภัย ห่างไกล NCD กิจกรรมที่เป็นรูปแบบในการดำเนินงาน สามารถสรุปได้ เป็น 8 กิจกรรมสำคัญดังนี้ กิจกรรมที่ 1 ตั้งคณะทางานดาเนินงานตามโครงการ กิจกรรมที่ 2 คณะทางานสำรวจข้อมูลของผู้ที่สมัครใจเข้าร่วม กิจกรรมที่ 3 คณะทางานจัดประชุมประชาคมหมู่บ้าน และพัฒนาศักยภาพชุมชน กิจกรรมที่ 4 จัดกิจกรรมสาธิต รณรงค์และกระตุ้นให้มีการปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมี และตระหนักเห็นประโยชน์ในการปลูกไว้บริโภค กิจกรรมที่ 5 อบรมเชิงปฏิบัติการ กิจกรรมที่ 6 ครัวเรือนลงมือปฏิบัติการ และเริ่มบันทึกข้อมูลหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต กิจกรรมที่ 7 กิจกรรมส่งเสริมให้มีการบริโภคผักที่ปลูกแบบไม่ใช้สารเคมีในครัวเรือน กิจกรรมที่ 8 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และติดตามประเมินผลสำเร็จ โดยเปรียบเทียบข้อมูล และสรุปบทเรียนการดาเนินงาน

สรุปผล รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตและบริโภคผักปลอดภัยในครัวเรือน สามารถส่งผลให้ประชาชนมีการปลูกผักปลอดภัยและบริโภคผักปลอดภัยจากที่ตนเองปลูกมากขึ้น และเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญเรื่องการบริโภคผักปลอดภัย

ข้อเสนอแนะ ควรวัดผลในระยะยาว และขยายผลไปในพื้นที่กว้างขึ้นต่อไป